

Inventering av naturvärden och förutsättningar för mindre hackspett runt Godhemsberget, Majorna, Göteborgs stad

Underlag för program

**På uppdrag av
Stadsbyggnadskontoret, Göteborgs stad
2013-05-17**

Uppdragstagare

Naturcentrum AB
Strandtorget 3, 444 30 Stenungsund
Tel. 0303-72 61 60

Fältarbete och rapport: Johan Svedholm

Uppdragsgivare

Stadsbyggnadskontoret, Göteborgs stad
Hanna Kaplan

Kartmaterial

Ortofoto från Göteborgs stad
Underlagsfoto: ”Copyright Lantmäteriet 2004-11-09

Foton

Johan Svedholm © Naturcentrum AB

Innehåll

INNEHÅLL	3
UPPDRAG OCH METODIK	4
UNDERSÖKNINGSOMRÅDET	4
GENOMGÅNG AV UNDERLAGSMATERIAL	5
BIOTOPKARTERING OCH NATURVÄRDESBEDÖMNING	5
METOD OCH RESULTAT	5
OBJEKT MED NATURVÄRDEN	7
FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR MINDRE HACKSPETT	10
KÄNSLIGHET OCH KOMPENSATIONS-ÅTGÄRDER	12
REFERENSER	13
BILAGA 1. NATURVÄRDESINVENTERING	14

Uppdrag och metodik

På uppdrag av Stadsbyggnadskontoret, Göteborgs stad har Naturcentrum AB genomfört en naturvärdesinventering inför program för bostadsbebyggelse vid Godhemsberget, Majorna. Vidare har förutsättningar för mindre hackspett utretts i ett utökat inventeringsområde. De inventerade områdenas utsträckning framgår av figur 1. Fältbesök och sammanställning har gjorts under april-maj 2013.

Inventeringen har omfattat:

- Genomgång av befintligt underlagsmaterial från Länsstyrelsen, Skogsstyrelsen och ArtDatabanken.
- Fältinventering med naturvärdesbedömning och biotopkartering. Metod framgår av bilaga 1.
- Inventering av miljöer lämpliga för mindre hackspett. I ett utökat inventeringsområde har lämpliga häcknings- och födosökmiljöer för mindre hackspett identifierats och avgränsats. Se vidare nedan under Förutsättningar för mindre hackspett.

Undersökningsområdet

Området som har naturvärdesinventerats utgörs av ett berg i stadsmiljö i Majorna, Göteborg. Berget reser sig drygt 60 m ö h, och på dess norra del finns ett större bostadshus. Den södra toppen består av kal hållmark där den enda bebyggelsen utgörs av några duvslag. Bergssidorna är branta, och nedanför finns ädellövrisk randlövskog av ett slag som är typiskt för Västkustens bergigare delar.

Det utökade inventeringsområdet där förutsättningar för mindre hackspett innefattar förutom ovan nämnda berg även trädbevuxna områden på östra Gråberget, vid Paternostergatan samt i Slottsskogens västligaste delar.

Översiktskarta och gränser för undersökningsområdena framgår av figur 1.

Figur 1. Karta över det aktuella området. Röd linje betecknar gräns för det naturvärdesinventerade området. Blå linje betecknar gräns för inventering av mindre hackspettsbiotoper.

Genomgång av underlagsmaterial

Befintligt underlagsmaterial från Länsstyrelsen, Skogsstyrelsen, Vattenmyndigheterna, Jordbruksverket och ArtDatabanken har studerats. Det finns inga registrerade uppgifter om känsliga miljöer eller värdearter/hotade arter inom det område som naturvärdesinventerats.

Biotopkartering och naturvärdesbedömning

Metod och resultat

Biotopkartering och naturvärdesbedömning gjordes enligt metodbeskrivning i bilaga 1 vid två fältbesök i området under april-maj 2013. Resultatet av biotopkarteringen och naturvärdesbedömningen var att fyra objekt med natur-

värden avgränsades och beskrevs (se figur 2). Av dessa bedöms två ha naturvärden motsvarande klass 2 (Höga naturvärden), medan övriga placeras i klass 3 (Naturvärden). De objekt som bedömdes ha naturvärden utgörs lövskogsmiljöer och hållmarker. Objekten med höga naturvärden utgörs av ädel-lövskog.

Figur 2. Objekt med naturvärden. Naturvärde (klass 3) – grönt. Höga naturvärden (klass 2) – orange. Skyddsvärda träd och fridlysta växter markeras med punkter: Röd punkt = ek, blå punkt = ask, vit punkt = lind, lila punkt = lönn och grön punkt = murgröna.

Totalt noterades sex värdearter under inventeringen, varav skogsalm och ask är rödlistade i kategori VU (se bilaga 1 för en förklaring av rödlistekategorierna). Övriga värdearter; kantarellmussling, skogslind, murgröna och storräms, är signalarter som indikerar höga skogliga naturvärden. Murgröna är dessutom fridlyst i Västra Götalands län, och omfattas därför av artskyddsförordningen. Det bör dock påpekas att de murgröneindivider som påträffades växte i närheten av någon form av avstjälpningsplats. Det kan därför inte uteslutas att de är inkomna med trädgårdsavfall.

Storrams signalerar höga skogliga naturvärden.

Objekt med naturvärden

1 och 2. Ädellövskog i brant

Ädellövskog, ask- och ekdominerad med inslag av alm, lönn och sälg. En del grova träd. Måttligt - rikligt med liggande död ved i olika nedbrytningsstadier, men ont om stående död ved. Blockrikt och lodytor med överhäng upp mot hållmarkerna på bergets topp.

Gott om död ved i objekt 1

Särskilt skyddsvärda träd: En senvuxen, knotig ek med döda grenar och en grov lönn i objekt 1 samt en mycket grov ask i objekt 2. Se figur 2 för trädens positioner.

Grov, senvuxen ek i objekt 1 och mycket grov ask i objekt 2.

Värdearter

Kantarellmussling *Plicaturopsis crispa* – signalart. Påträffades på en häggkvist i norra delen av objekt 1.

Skogsalm *Ulmus glabra* – rödlistad (VU)

Ask *Fraxinus excelsior* – rödlistad (VU)

Murgröna *Hedera helix* – signalart, fridlyst. Tre individer påträffades i de centrala delarna av objekt 1 (se figur 2).

Storrams *Polygonatum multiflorum* – signalart. Påträffades både i objekt 1 och 2.

Naturvärdesbedömning: Höga naturvärden (klass 2).

3. Lövskog

Yngre – medelålders ädellövskog. Klen lönn dominerar, inslag av klen – medelgrov ask, sälg och sötkörbär. Enstaka grövre ask och lind i branten mot hållmarken i söder. Måttligt – rikligt med liggande, klen död ved. Ont om stående död ved.

Objekt 3.

Särskilt skyddsvärda träd: en grov, senvuxen lind.

Värdearter:

Skogsalm *Ulmus glabra* – rödlistad (VU)

Ask *Fraxinus excelsior* – rödlistad (VU)

Skogslind *Tilia cordata* – signalart

Naturvärdesbedömning: Naturvärde (klass 3).

Grov lönn i objekt 1 och grov, senvuxen lind i objekt 3.

4. Öppen hållmark

Kala hållmarker med tunt jordlager i skrevor. Här och var finns klen björk och ek, i övrigt dominerar ljung, blåbär och olika typer av gräs. Klippor och skrevor hyser en rik lav- och mossflora. Hållmarken placeras i naturvärdesklass tre då den utgör en speiell hedmiljö som delvis är kulturskapad och av stor betydelse för arter och landskapsbild. Naturtypen är dock vanlig i kustregionen.

Naturvärdesbedömning: Naturvärde (klass 3).

Förutsättningar för mindre hackspett

Bakgrund och metod

Eftersom mindre hackspett är rödlistad (NT) tillhör arten den grupp fåglar på vilken artskyddsförordningen bör tillämpas (Naturvårdsverket 2009). Dessa arter är strikt skyddade, och deras reproduktions- och viloplatsar får inte förstöras.

Figur 3. Mindre hackspettsbiotoper inom undersökningsområdet (blå linje). Lämpliga biotoper markeras med gult och delvis lämpliga biotoper markeras med blått.

Den mindre hackspetten kräver som regel minst 40 ha äldre lövdominerad skog inom ett cirka 200 ha stort område. Utanför häckningstid har arten ännu större hemområden; under vintern kan det röra sig om mer än 1000 ha. Hemområdena mellan individer från olika par överlappar då också ofta (Wiktander m fl 2001).

Det utökade inventeringsområdet för mindre hackspettsbiotoper innefattar skogs- och parkområden inom cirka 500 meters radie från Godhemsberget. Detta innebär i praktiken Godhemsberget, västra Gråberget, Paternostergatan samt norra och västra delarna av Slottsskogen. Motsvarande inventering har tidigare gjorts i stora delar av Slottsskogen (Åhlund & Ahlen 2012), varför endast de västligaste delarna av Slottsskogen behandlas i denna rapport.

Skogsmiljöerna genomgicks noggrant och de biotoper som bedömdes ha förutsättningar att fungera som häcknings- eller födosöksbiotoper för mindre hackspett delades in i tre klasser efter lämplighet: mycket lämpliga, lämpliga och delvis lämpliga. Indelningen grundade sig på en subjektiv bedömning av beståndens ålder, artsammansättning och täthet, samt förekomsten av död ved, högstubbar (främst björk) och andra potentiella hålträd (främst klibbal), lågor och döda grenar. Den lägsta klassen utgör inte direkt någon häckningsmiljö, men kan troligen utnyttjas för födosök under delar av året.

Resultat

Inga mindre hackspettar påträffades under inventeringen, och inte heller spår (inhack, bohål) av arten kunde återfinnas i det undersökta området. I Artportalen finns inga rapporter om arten under häckningstid i området. Mindre hackspett rapporteras däremot ofta från Slottsskogen och häckningar konstateras ibland, men rapporter under häckningstid finns uteslutande från de södra och östra delarna av Slottsskogen, utanför det aktuella området.

Några mycket lämpliga biotoper återfanns inte inom undersökningsområdet, medan 0,4 ha lämplig och 6,5 ha delvis lämplig biotop hittades.

Godhemsberget

Lövskog med gott om liggande död ved. Bristen på högstubbar och andra lämpliga boträd är dock påtaglig varför området bör betraktas som möjlig födosöksbiotop men mindre lämplig ur häckningssynvinkel.

Gråberget

Lövskog med ont om död ved, både stående och liggande. Betraktas som möjlig födosöksbiotop men olämplig häckningsbiotop.

Paternostergatan

Död ved saknas, området bedöms inte vara lämpligt som vare sig födosöks- eller häckningsbiotop.

Slottsskogen

Den undersökta delen av Slottsskogen gränsar till partier som betraktas som mycket lämpliga häckningsbiotoper (Åhlund & Ahlén 2012), med god tillgång på högstubbar. I de västligaste delarna som nu undersökts är tillgången på död ved sämre, endast någon enstaka björkhögstubbe påträffades. I de södra delarna, nära Slottsskogskolonin och kompostanläggningen finns emellertid en hel del klibbal, varför detta område betraktas som lämplig häcknings- och födosöksbiotop.

Den sammanlagda arean av lämpliga mindre hackspettmiljöer inom hela undersökningsområdet området utgör cirka 7 ha, varav endast 0,4 ha bedöms som lämplig häckningsbiotop. Det finns således ingen möjlighet att området kan inrymma ett helt mindre hackspettsrevir, däremot är det möjligt att området ingår i revir som även omfattar andra delar av Slottsskogen. Åt andra håll än Slottsskogen finns inga lämpliga förbindelser och alltför stora avstånd till närmaste lämpliga skogsmiljöer.

Känslighet och kompensationsåtgärder

Baserat på ovanstående undersökningar kan generellt sägas att, av de områden som bedömts hysa naturvärden, har de äldre ädellövskogarna (objekt 1 och 2 enligt naturvärdesinventeringen) de högsta värdena och är känsligast för byggnation och andra exploateringsprojekt. Denna typ av äldre ädellövskog blir ovanligare, och i synnerhet är det sällsynt med sådana områden i stadsmiljö. Vid planering av bebyggelse i området bör stor hänsyn tagas till såväl enskilda skyddsvärda träd som andra värdefulla strukturer i dessa skogspartier. Hällmarkerna (objekt 4) är mer känsliga ur ett landskapsbildningsmässigt perspektiv än ur ett rent biologiskt sådant.

Det är svårt att ange kompensationsåtgärder i närområdet eftersom berget är omgivet av stadsbebyggelse. Dock bör man värna om den spridningskorridor som utgörs av berget vid Paternostergatan som i viss mån förbinder Godhemsberget med Slottsskogen.

Lämpliga åtgärder inom området är att i så stor utsträckning som möjligt spara ädellövskogen och att inte städa undan döda och döende träd så länge de inte hotar att åsamka skada på människor eller egendom. En förstärkande åtgärd som exempelvis kan gynna den mindre hackspetten kan vara att skapa ytterligare död ved, i synnerhet stående sådan, genom att kapa av triviallövs-träd på några meters höjd.

Referenser

- Gärdenfors, U. (ed). 2010. *Rödlistade arter i Sverige 2010*. Artdatabanken, SLU. Uppsala.
- Johansson, C. 2009. *Mindre hackspett*. I: Aronsson, N (red). *Fågelatlas över Göteborg med kranskommuner*. Fåglar på Västkusten, supplement 34, Göteborg.
- Naturvårdsverket. 2009. *Handbok för artskyddsförordningen. Del 1. Fridlysning och dispenser*. Handbok 2009:2. Naturresursavdelningen.
- Nitare, J. 2000. *Signalarter. Indikatorer på skyddsvärd skog. Flora över kryptogamer*. Skogsstyrelsen. Jönköping
- Wiklander, U., Olsson, O. & Nilsson, S. G. 2001. *Seasonal variation in homerange size, and habitat area requirement of the lesser spotted woodpecker *Dendrocopus minor* in southern Sweden*. Biological Conservation 100: 387–395
- Åhlund, M. och Ahlén, J. 2012. *Inventering av biotoper för mindre hackspett kring Guldhedsdalen, Göteborgs kommun 2011*. Naturcentrum AB, rapport till Stadsbyggnadskontoret, Göteborgs stad.

Bilaga 1. Naturvärdesinventering

Naturvärdesinventering

Syfte

Naturvärdesinventering är en väl beprövad metod för inventering och värdering av skyddsvärda naturmiljöer. Syftet är att med en rimlig arbetsinsats kartera områden med naturvärden inom ett aktuellt område. Resultatet kan t ex användas som underlag för kommunal och regional planering, tillståndsärenden m.m. Naturvärdesinventering kan göras översiktlig över större områden, t ex en hel kommun eller mer fördjupat och noggrant inom mindre och begränsade områden. Metoden är utarbetad efter samma principer och riktlinjer som gäller för Naturvårdsverkets, länsstyrelsens och Skogsstyrelsens inventeringar t ex ängs- och hagmarksinventering och nyckelbiotopinventering och är anpassad så att resultat från dessa inventeringar kan vägas in.

Förarbete

Tillgängligt underlagsmaterial från länsstyrelse, skogsstyrelse och kommun sammanställs och analyseras. Uppgifter om hotade eller i övrigt skyddsvärda arter inhämtas från artdatabanken och artportalen. Dessutom görs kompletterande studier av flygbilder för att identifiera områden som ej är kända.

Inventering

Biotoper som under förarbetet misstänks kunna hysa naturvärden besöks i fält. Inventeringen innebär i huvudsak identifiering, avgränsning och beskrivning av skyddsvärda biotoper. Dessa biotoper värderas enligt en 3-gradig skala (se Naturvärdesbedömning). Avgränsning av varje område görs med utgångspunkt från ekologiskt funktionella gränser.

Vid inventeringen eftersöks särskilt signalarter, rödlistade arter samt allmänna biotopstrukturer som kan ligga till grund för bedömning och värdering av varje biotop. Biotopinventeringen innefattar inte någon fullständig inventering av arter. Enskilda rödlistade arter eller signalarter kan förbises. För bästa resultat rekommenderas att inventering utförs under vegetationssäsong april–oktober. Inventering kan i de flesta fall även utföras andra tider men bedömningarna blir mer osäkra.

I de fall sjöar och vattendrag omfattas görs bedömningar endast med utgångspunkt från vad som kan uppfattas från land. Undersökningar under vattenytan ingår ej såvida inte särskild överenskommelse träffats kring detta.

Signalarter och rödlistade arter

Med signalarter menas arter som indikerar högre naturvärden. Där signalarter påträffas är sannolikheten stor att andra skyddsvärda eller rödlistade arter också förekommer. Med rödlistade arter avses sådana som enligt specifika kriterier bedöms löpa riska att försvinna från Sverige. Sveriges officiella lista över rödlistade arter har fastställts av Naturvårdsverket. De rödlistade arterna indelas i olika kategorier utifrån utdöendrisk.

Hotkategorier: RE – Försvunnen (Regionally Extinct)
CR – Akut hotad (Critically Endangered)
EN – Starkt hotad (Endangered)
VU – Sårbar (Vulnerable)
NT – Missgynnad (Near Threatened)
DD – Kunskapsbrist (Data Deficient)

Kategorin DD innehåller arter som misstänks vara hotade eller missgynnade men där utdöenderisken inte gått att bedöma. Dessutom finns, utanför listan, kategorierna LC – Livskraftig (Least Concern) för arter som inte kan placeras i någon av ovanstående kategorier samt NE – Ej bedömd (Not Evaluated).

Resultat

Biotopkarteringen presenteras med kartor där områden med naturvärden redovisas. I text ges kort beskrivning till varje område. Beskrivning innehåller en textsammanfattning av varje områdes värde, känd förekomst av rödlistade eller andra särskilt intressanta arter samt områdets naturvärde enligt en 3-gradig skala.

Naturvärdesbedömning

Här presenteras Naturcentrums metod för att klassificera miljöer med utgångspunkt från deras biologiska och ekologiska värden – ”naturvärdesbedömning”. Det är naturligtvis ingen exakt vetenskap utan baserar sig på värdering av artinnehåll, strukturer och objektets ålder m m. I varje enskilt fall måste en lång rad aspekter bedömas, värderas och vägas mot varandra, men med den nationella skalan som utgångspunkt. Vid naturvärdesbedömningen värderas biotoper i olika klasser. Höga klassningar betyder att naturvärdet kan vara av nationell dignitet. En viss naturvärdesklass innebär inte automatiskt ett visst skydd. För att ett område skall vara skyddat krävs särskilda beslut eller förordnanden. Vissa områden med naturvärden är skyddade enligt lag, t ex naturreservat eller biotopskydd, men huvuddelen saknar formellt skydd. Däremot är det brukligt att man så långt som möjligt tar hänsyn till områden med naturvärden vid såväl samhällsplanering som vid skogs- och jordbruk.

Naturvärdesbedömningar gäller alltid för de förhållanden och med den kunskap som var känd vid inventeringstillfället. Ny kunskap eller ändrade förhållande kan hypotetiskt innebära att ett områdes värde eller avgränsning kan ändras. Ett område som bara konstaterats ha ”naturvärden” (skall läsas att objektet har minst ”naturvärden”) kan ha höga naturvärden eller unika naturvärden. Det kan bero på hur väl undersökt det är, om inventering genomförts vid lämplig tidpunkt osv.

Vid värderingen är områdenas biologiska värden mest betydelsefulla. Det biologiska värdet bedöms i första hand med utgångspunkt från vilka arter eller artgrupper som noterats eller sedan tidigare är kända, men även med utgångspunkt från förekomst av viktiga ekologiska strukturer (vilket kan vara viktiga förutsättningar för krävande arter). I de fall geologiska värden ingår i bedömningen anges detta särskilt.

Betydelse för friluftsliv ingår inte i ”naturvärdesbedömningen”. Om ett område har betydelse för friluftsliv anges det däremot separat som en tilläggsinformation.

Objekt med naturvärden

Det enskilda området har betydelse på lokal (kommun) nivå och för spridning av arter och för variation i landskapet. En förutsättning för att de nationella miljömålen skall kunna uppfyllas är att arealen av områden med naturvärden inte minskar, utan snarare ökar.

Objekt med höga naturvärden

Dokumenterad förekomst av viktiga strukturer och/eller arter. God förekomst av signalarter eller viktig ekologisk funktion. Ovanliga naturtyper. Förutsättningar för rödlistade arter. Viktiga spridningscentra och värdekärnor. Oftast svåra att återskapa. Det enskilda området har stor betydelse, åtminstone på regional (län) nivå.

Objekt med unika naturvärden

Mycket god förekomst (många olika arter eller stora populationer) av signalarter samt förekomst av rödlistade arter, eller mycket viktig ekologisk funktion. Mycket viktiga spridningscentra och värdekärnor. Sällsynta naturtyper. Dessa områden är oftast mycket svåra att återskapa. Det enskilda området har mycket stor betydelse på regional och nationell nivå (Sverige). Det finns få motsvarigheter i regionen och landet.

Naturvärden

En grundläggande fråga vid naturvärdesbedömning är att avgöra om ett område har naturvärden eller ej. Områden med ”naturvärde” avser en miljöer som har större betydelse för djur och växter än vårt vanliga produktionslandskap (åkrar, brukade skogar och tätorter). Det kan t ex handla om ett vattendrag, en våtmark, ett öppet dike, en åkerholme, ett äldre eller ovanligt skogsbestånd, en stenmur eller ett gammalt träd. Dessa områden har betydelse för variationen i landskapet och det är viktigt för biologisk mångfald att denna typ av områden ej blir färre utan snarare tvärtom.

Objekt som åtnjuter ett generellt biotopskydd enligt miljöbalken 7 kap 11 § och förordning (1998:1252) om områdesskydd 5 § bör betraktas som naturvärden. Av praktiska skäl kan dock inte alla sådana mindre områden redovisas.

Ett område som konstaterats ha ”naturvärden” kan också ha höga naturvärden eller till och med unika. Det kan bero på vilken kunskap man hunnit skaffa sig, hur väl undersökt området är, om inventering genomförts vid lämplig tidpunkt osv. Vid en översiktlig inventering kan en van fältinventerare relativt snabbt identifiera de flesta miljöer med naturvärden. Genom fördjupade inventeringar av arter och strukturer kan man konstatera vilka områden som dessutom hyser höga eller kanske till och med unika naturvärden.

Höga naturvärden

Om man kan konstatera att området hyser livskraftiga bestånd av så kallade signalarter (arter med särskilda miljökrav) eller innehåller viktiga ekologiska strukturer har området höga naturvärden. Gemensamt för många områden med höga naturvärden är att de har värden som är svåra eller omöjliga att få tillbaka - om de försvinner. Sådana här miljöer har till viss del omfattats av naturtypsvisa inventeringar som ordnas i Länsstyrelsens, Skogsstyrelsens, Naturvårdsverkets och Jordbruksverkets regi, men långt ifrån alla områden är kända.

Exempel på områden med höga naturvärden är t ex naturliga ängs- och betesmarker, nyckelbiotoper i skogen, opåverkade våtmarker, naturskogar m.m. Hit hör också livsmiljöer enligt EU:s habitatdirektiv med gynnsam bevarandestatus.

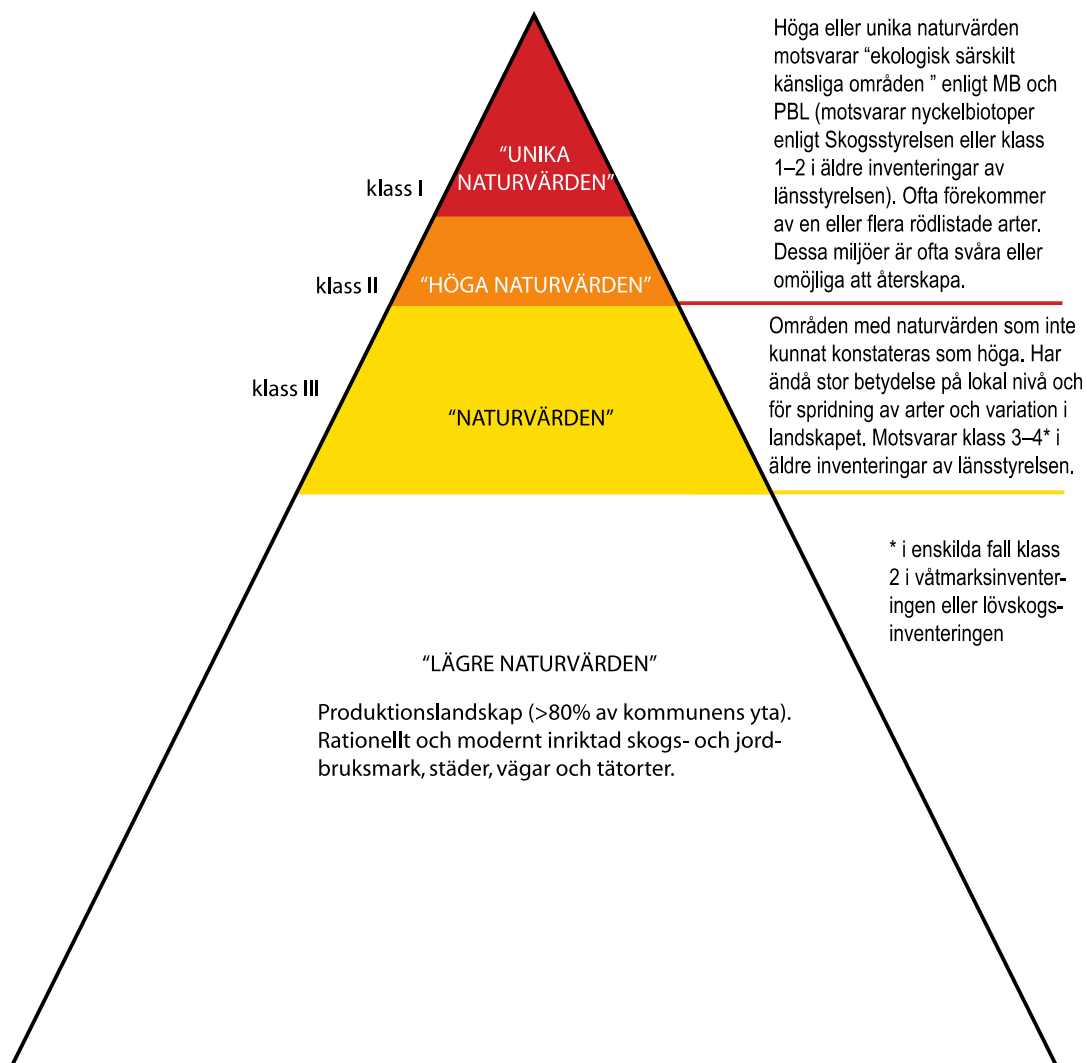
Områden med höga naturvärden bör betraktas som ”Mark- och vattenområden som är särskilt känsliga från ekologisk synpunkt enligt miljöbalken 3 kap 6§”. Stöd för en sådan tolkning finns bl a i förarbetena till naturresurslagen. Sådana områden skall så långt möjligt skyddas mot åtgärder som kan skada naturmiljön.

En förutsättning för att de nationella miljömålen skall kunna uppfyllas är att områden med höga naturvärden bevaras och sköts på ett sätt så deras värden består.

Unika naturvärden

I vissa fall kan det vara önskvärt att skilja ut de allra mest värdefulla områdena. Vi kallar dem områden med unika naturvärden. Till denna grupp hänför vi bl a livsmiljöer med livskraftiga bestånd av hotade eller rödlistade arter. Det kan också vara miljöer med lång historisk kontinuitet eller särskilt stor ekologisk betydelse t ex viktiga reproduktionsområden, rastplatser eller växtmiljöer. Det kan vara viktiga kärnområden inom en större miljö med höga naturvärden. Det kan också vara en större miljö med få motsvarigheter i regionen.

BILAGA - värdepyramid (natur)

Naturvärdesbedömningen som visas i värdepyramiden ovan bygger på erfarenhet och allmänna, vedertagna naturvårdsprinciper. Figuren är bredast vid basen och smalast vid toppen. Detta belyser att de miljöer som återfinns längst upp i pyramiden är sällsyntare än sådana som finns längre ner i pyramiden.